

Inde by si ho museli vymysliet'

TOMÁŠ GÁLIS

komentátor
Denníka N

Pochádzal zo Slovenska, no dobre poznal Rusko i Ameriku. Stretol sa a korešpondoval s významnými ľuďmi vtedajšieho sveta. Učaroval mu vzdialený ostrov, s ktorým mal veľké plány. Najviac sa vyznamenal vo francúzskych službách a dotiahol to až na generála. Zomrel mladý a odvtedy je z neho legenda.

Po týchto vetách je jasné, že ide o... Iste, tento popis – doplníme do predchádzajúcich viet napríklad Košariská, légie, Wilsona, Mikuláša II. či Tahiti – sedí na Milana Rastislava Štefánika. Lenže úvodné vety rovnako dobre pasujú aj na o 134 rokov staršieho Mórica Beňovského (1746 – 1786). Stačí doplniť Vrbové, Kamčatku, Benjaminu Franklinu a Madagaskar.

MAĐAR ČI SLOVÁK?

„Česi si svojho Cimrmana museli vymysliet, my sme si nášho Beňovského viac zabudli ako zviditeľnili,“ hovorí Vladimír Dudlák, predseda Združenia Mórica Beňovského, z rozhovoru s ktorým tento článok vznikol. „Škoda len, že si ho nevážeme ani zďaleka toľko, čo Maďari. A vlastne aj Poliaci.“

Veľavravné je napríklad už to, že v Poľsku je po Beniowskom pomenovaných 21 ulíc a Benyovszky Móric utca je aj v Budapešti, no v Bratislave verejný priestor pomenovaný po známom dobrodruhovi chýba. Beňovského ulica v bratislavskej Dúbravke je pomenovaná po jezuitovi a spisovateľovi Pavlovi Beňovskom.

Už z predchádzajúceho odseku, zvlášť z rozdielného zápisu jeho mena, je vidno, že sa k takmer až mýtickému hrdinovi hlásia vo viacerých krajinách. Otázka, kto má na to väčšie právo, je neriešiteľná. Väčší zmysel bude mať, keď sa pozrieme, aký vzťah mal k jednotlivým národom v priebehu svojho 40-ročného života.

K Beňovskému sa, samozrejme, hlásia aj Maďari. Tí ho z dôvodov, ktoré ešte uvedieme, považujú za svojho najväčšieho cestovateľa. Je to pochopiteľné: Móric bol po rodičoch uhorský šľachtic a maďarsky znie aj meno Révai – meno turčianskeho rodu, z ktorého pochádzala jeho matka Rozália.

Lenže je tu aj niekoľko ale. Ako zdôrazňuje Vladimír Dudlák, v polovici osemnásteho storočia sa ľudia ešte vymedzovali skôr na základe príslušnosti k stavu než na základe národnosti, avšak u Beňovského nastala pozoruhodná zmena. V školskom roku 1759/1760 bol tak ako väčšina študujúcich zapísaný do zoznamu študentov na piaristickom lýceu vo Svätom Jure ako nobilis hungarus. No v nasledujúcom roku, po smrti jeho mamy, sa pri jeho mene objavuje zápis nobilis slavus, teda slovanský šľachtic.

O slovanskom pôvode rodáka z Vrbového svedčí aj to, že po jeho mame zostal po slovensky písaný závet i iné dokumenty v ešte nekodifikovanej slovenčine. Je teda pravdepodobné, že po slovensky hovorili aj doma, čo podľa Dudláka potvrdzujú aj vrbovskí historici Bosák a Kýška a maďarský historik Győző Lugosi.

TAK TROCHU AJ POLIAK

Beňovský však nemá vzťah len k dnešnému Slovensku a Maďarsku, ale aj k Poľsku. Keď na stoličnom súde v Nitre prebiehal spor o majetok s nevlastnými švagrami (manželmi nevlastných sestier z prvého manželstva jeho mamy), utiekol tento čerstvý absolvent vojenskej školy z Uhorska – na Spiš. Sedemnást spišských miest sa síce nikam neprestahovalo, ale vtedy boli už viac ako tri storočia v poľskom zálahu.

V Spišskej Sobote sa potom v roku 1768 aj oženil. Z hľadiska veľkých dejín bolo dôležitejšie, že sa Beňovský postavil na stranu šľachty v boji proti poľskému kráľovi a milencovi ruskej panovníčky Kataríny II. Stanisławovi Poniatowskému. Šľachtické vojsko však nebolo dobre vycvičené a tzv. barské povstanie nebolo úspešné. Dôsledkom toho nastalo prvé z troch delení Poľska. Z pohľadu nášho hrdinu bolo najdôležitejšie, že sa pre svoju činnosť dostal do väzenia v Starej Lubovni, ktorá bola tiež v poľskom zálahu.

Beňovský však ušiel aj odtiaľ, aj z ruskej Kazane, kam ho poslali Rusi, ktorí od roku 1772 ovládali najvýchodnejšiu časť Rzeczpospolitej. Žiaľ, tretí útek (tentokrát z Petrohradu do Európy) sa mu už nevydaril, pretože ho udal holandský lodný

kapitán, a tak vtedy len 23-ročný Beňovský putoval na doživotie na Kamčatku.

O veľkú slávu vrbovského rodáka v Poľsku sa však pričínili aj romantický básnik Juliusz Słowacki, autor Poémy o Beňovskom. Báseň síce nemá veľa spoločné s realitou, ale stala sa povinným čítaním.

ALE AJ FRANCÚZ

Nepravdepodobným a dramatickým útekom z ďalekovýchodného polostrova sa začal intenzívny vzťah Beňovského k Francúzsku. Ešte predtým, než prišiel do Paríža, preskúmal so svojou posádkou na ukoristenej lodi ako prvý Európan veľkú časť severného Pacifiku, odkiaľ sa plavil na Formosu (Taiwan) a do Macaa, kde predal loď i veľký náklad kožušín. Nakoniec sa cez Bataviu, Ille de France (Maurícius) a dokonca aj Madagaskar, ktorý sa mu neskôr stal nakoniec osudným, dostal do francúzskeho hlavného mesta, kde ho už, ako pripomína Dudlák, predchádzala výborná povest, ktorú aj sám výdatne podporoval.

V Paríži Beňovský vstúpil do francúzskych služieb. Kráľ Ľudovít XV. ho vymenoval za plukovníka a dal mu peniaze, za ktoré mohol na čele zboru dobrovoľníkov odísť na Maurícius a Madagaskar, kde mal za úlohu vybudovať francúzske vojenské a obchodnú základňu. Na štvrtom najväčšom ostrove sveta tak začal budovať infraštruktúru, ale robil napríklad aj meteorologické pozorovania. Zblížil sa s miestnym malgašským obyvateľstvom, no zlé bolo, že sa mu z Maurícia, kde francúzska správa už fungovala, nedostávalo podpory, ba ani zásob.

Do Francúzska sa vrátil v roku 1777. Vďaka tomu, že manželkou kráľa Ľudovíta XVI. bola Mária Antoinetta, dcéra Márie Terézie, sa po dlhých rokoch mohol už ako francúzsky generál vrátiť do vlasti. Mária Terézia mu vylepšila erb a udelila grófsky titul. Povýšený šľachtic však nebol v Beckovskej Vieske (dnes časť Kočoviec), kde sa usadil, šťastný.

DO A Z AMERIKY

Jeho dobrodružnej a podnikavej povahe takýto usadený život veľmi nevyhovoval. Asi aj preto bola jeho cieľom Amerika, presnejšie rodiace sa Spojené štáty.

K málo známym momentom zo života Mórica Beňovského patrí napríklad jeho korešpondencia s Georgeom Washingtonom, ktorému v listoch ponúkal viac ako 3 000 hessenských vojakov, ktorí by mohli pomôcť vo vojne za nezávislosť. Podľa Dudláka sa však v tom čase boje na pevnine pomaly končili a americká Board of War už do projektu nechcela vstúpiť.

Beňovský mal však v pláne aj iné projekty. Rakúskemu cisárovi Jozefovi II., ktorý nastúpil na

trón po smrti Márie Terézie v roku 1780, napríklad navrhol stavbu kanála Budapešť – Rijeka, aby monarchia mala priame riečne prepojenie na Jadranské more. Tento projekt sa síce nezrealizoval, no Beňovský získal od panovníka dekrét, že môže Madagaskar kolonizovať v prospech rakúskej koruny. Okrem dekrétu však od neho nič iné nedostal. Na svoj madagaskarský projekt nakoniec získal peniaze od americkej obchodnej spoločnosti, s kontaktmi na ktorú generálovi pomohol vtedajší americký veľvyslanec v Paríži a jeden z amerických „otcov zakladateľov“ Benjamin Franklin.

V roku 1784 tak z Baltimoru vyplávala loď Intrepid na palube s Beňovským, ktorý mal z kolónie okrem iného tovaru posielat aj otrokov. Lenže ešte predtým, než loď zakotvila, došlo na pobreží Madagaskaru k prestrelke, zvyšok posádky zdvihol kotvy a do USA odniesol správu, že Beňovský je mŕtvý.

Je pravda, že Beňovský zahynul v prestrelke, no stalo sa to až o rok neskôr. Ešte predtým totiž odišiel so svojimi ľuďmi k Východnému mysu, kde začal budovať svoje „kráľovské“ mesto, ktoré nazval podľa francúzskej podoby svojho mena (Maurice) Mauretánia. Lenže to sa nepáčilo Francúzom, ktorí nemali záujem o dohodu a ktorých tretej výprave sa nakoniec v roku 1786 neubránil.

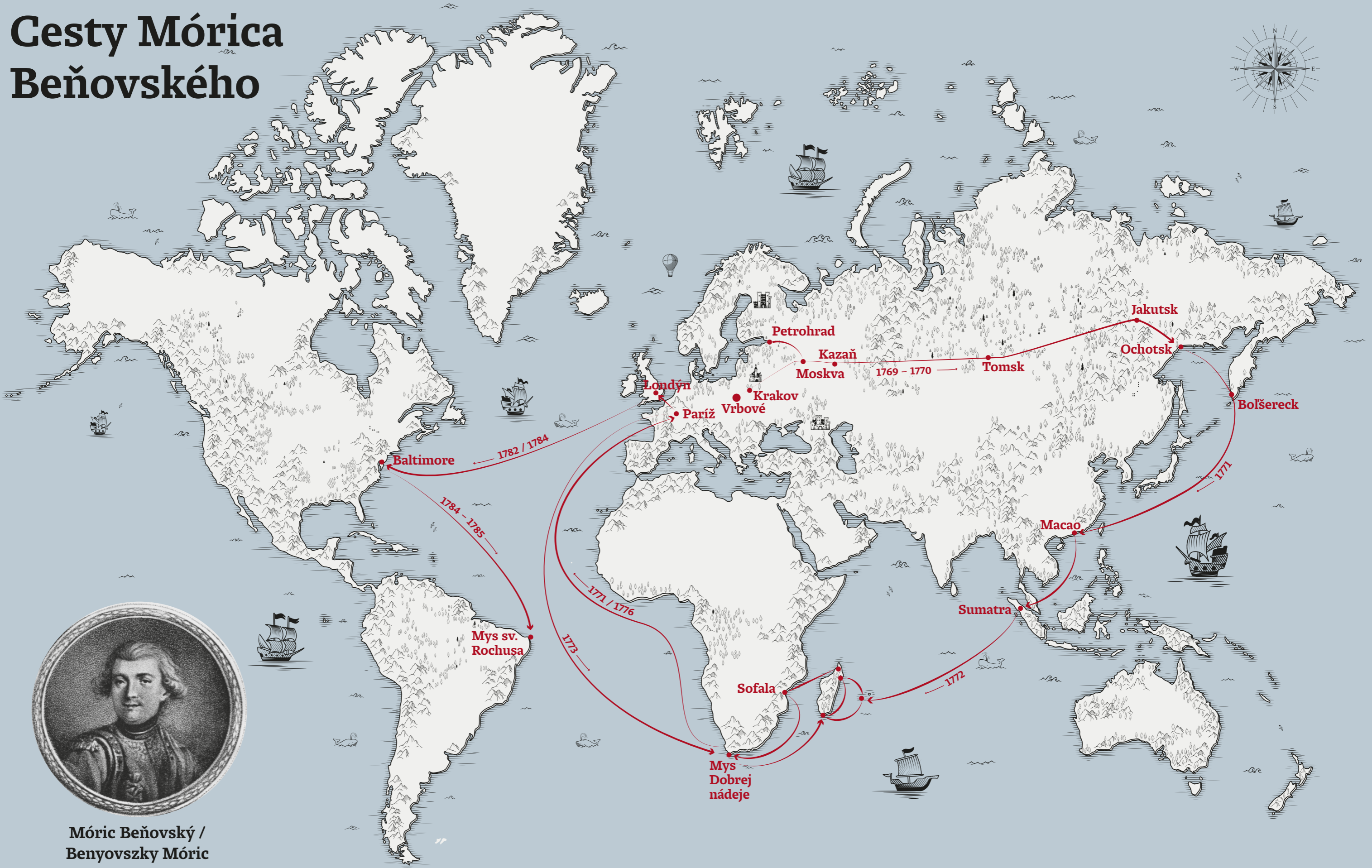
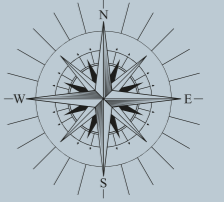
KRÁĽ MADAGASKARU?

„To je otázka,“ reaguje Vladimír Dudlák na slovné spojenie Móric Beňovský – kráľ Madagaskaru. „Keď ho porovnáme s vtedajšími európskymi panovníkmi, takým monarchom určite nebol. Dôležité však bolo, že ho miestni akceptovali ako svojho ochrancu a arbitra.“ Beňovský napríklad podporoval boj proti jednému agresívnemu kmeňu a odmietal aj predaj otrokov z Madagaskaru. Aj preto ho náčelníci jednotlivých kmeňov považovali za svojho kráľa kráľov a akceptovali jeho autoritu.

Bežní Malgaši, s ktorými sa dnes predseda Združenia Mórica Beňovského stretáva na historických miestach, sa o minulosť veľmi nezaujímajú, žijú najmä prítomnosťou, takže nášho hrdinu si tam chodia pripomínať (a tiež hľadať jeho hrob) skôr Maďari, Poliaci a Slováci.

Či už bol kráľom alebo nie, či bol Slovák alebo Maďar, isté je, že táto dobrodružná postava z osvietenských čias by si na Slovensku zaslúžila väčšiu pozornosť, než ponúka už zriedkavo vysielaný a takmer polstoročný seriál Vivat Beňovský. Jednou z foriem, ako ho dostať do širšieho povedomia, je komiks Móric, ktorý píše Dudlák a vydáva Združenie Mórica Beňovského. Alebo tiež nedávno vydaný 500-stranový encyklopedický slovník Beniowskiana od vrbovských autorov Ľubomíra Bosáka a Patrika Kýšku.

Cesty Mórica Beňovského

Móríc Beňovský /
Benyovszky Móríc